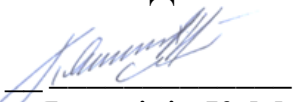

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА СОЦІОГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ О. М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри
д.і.н., професор Ячменіхін К. М.
«28» серпня 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

Спеціальність 032 Історія та археологія

2020 – 2021 навчальний рік

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Протокол № 1 від 28 серпня 2020 р.

Розробники: **Доманова Ганна Сергіївна**, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Мова навчання – українська.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета дисципліни «Історія Стародавнього Сходу» полягає у формуванні у здобувачів освіти компетентностей, пов'язаних із розумінням особливостей процесу антропогенезу, економічного, соціального, політичного і культурного розвитку давньосхідних суспільств, як складових розвитку світової цивілізації, а також типології їх держав.

Завдання навчальної дисципліни:

- визначення основних складових антропогенезу людства;
- дослідження політичних, соціально-економічних та культурних явищ та процесів у розвитку суспільств Стародавнього Сходу;
- виявлення загальних та особливих рис розвитку давньосхідних цивілізацій;
- вироблення навичок компаративного бачення світових процесів у хронологічних рамках Стародавньої історії;
- вироблення вмінь та навичок самостійної роботи здобувачів освіти з джерелами, історичними матеріалами, науковою літературою.

Предметом вивчення є процес антропогенезу, соціально-економічне, культурне життя давньосхідних суспільств, політичні системи найдавніших цивілізацій, які існували в долинах річок Євфрату, Тигру, Інду, Гангу, Хуанхе, Янцзи, а також на теренах Малої Азії, Східного Середземномор'я та Іранського нагір'я.

Обсяг дисципліни

	Денна форма	Заочна форма
Кількість кредитів ECTS	4	
Кількість годин:	120	120
- лекції	28	10
- практичні/ семінарські	22	6
- лабораторні	-	-
- індивідуальні завдання	-	-
- самостійна робота студента	70	104

Статус навчальної дисципліни – обов'язкова.

Очікувані результати навчання (програмні результати навчання, загальні та фахові компетентності), що формуються у процесі вивчення дисципліни «Історія Стародавнього Сходу»:

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ЗК 9. Здатність бути критичним і самокритичним.

СК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.

СК 2. Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах.

СК 4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.

СК 5. Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).

СК 8. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.

СК 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

СК 10. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.

СК 13. Здатність визначати причинно-наслідкові зв'язки розвитку людської цивілізації, основні етапи її становлення.

СК 14. Здатність визначати загальні закономірності та особливості історичного розвитку країн світу, визначати місце історії України у контексті світової історії.

ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.

ПРН 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.

ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПРН 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.

ПРН 7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.

ПРН 8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки детальні знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.

ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та

національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

ПРН 15. Застосовувати набуті спеціальні компетентності на широкому громадсько-політичному та суспільному рівнях, аргументувати важливість соціальних функцій історика в сучасному суспільстві.

Критерії оцінювання результатів навчання

а) робота на практичному занятті

Усна відповідь, доповідь, виконання завдань на практичному занятті

до 4 балів

б) самостійна робота

до 16 балів

в) модульна контрольна робота (тестове завдання)

до 5 балів

Робота на практичному занятті оцінюється за такими критеріями: 4 бали – здобувач освіти у повному обсязі опрацював програмовий матеріал, має глибокі та міцні знання, упевнено оперує набутими знаннями, робить аргументовані висновки; може узагальнювати та застосовувати набуті знання; 3 бали – відповідь містить незначні неточності; 2 бали – студент може відтворити основні положення програмового матеріалу, його відповідь неповна; 1 бал – студент доповнює відповіді своїх товаришів.

Шкала оцінювання

Шкала оцінювання ECTS			Національна шкала оцінювання	
Оцінка	Визначення	Кількість балів	Оцінка	Кількість балів
A	Відмінно	90-100	Відмінно	90-100
B	Дуже добре	83-89	Добре	75-89
C	Добре	75-82		
D	Задовільно	68-74	Задовільно	60-74
E	Достатньо	60-67		
FX	Незадовільно з можливістю повторного складання	35-59	Незадовільно з можливістю повторного складання	35-59
F	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом	0-34	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом	0-34

Структура та тематичний план навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Вступ до курсу. Первісна доба

Тема 1. Вступ до курсу «Історія Стародавнього Сходу». Утворення людського суспільства.

Предмет, мета, завдання, хронологічні і просторові межі курсу. Поняття «первісна історія», «Давній Схід». Методологія та періодизація курсу. Становлення

та розвиток науки про первісну добу. Джерела з історії первісного суспільства: археологічні, етнографічні, дані природничих наук (палеозоології, *палеоботаніки*). Внесок генетики і молекулярної біології у вивчення викопних форм людини. Методи реконструкції первісної історії. Історіографія первісної історії. Уявлення про первісне суспільство в античності й середньовіччі. Вивчення первісної історії у період Відродження та Просвітництва. Хронологія і періодизація первісної історії. Загальна характеристика головних етапів первісної історії. Проблеми і критерії періодизації. Спеціальні періодизації: археологічна, антропологічна, соціальна. Історія формування періодизацій. Г. Морган та його внесок у вивчення первісного суспільства; періодизація первісної культури. Сучасна соціально-історична періодизація. Хронологія первісної історії: методи і складності.

Тема 2. Первісний антропогенез, соціогенез. Духовна культура. Антропогенез і його проблеми. Проблема появи людини: час і критерії (біологічні, соціальні і культурні). Ч. Дарвін та його теорія еволюції. Розвиток теорії еволюціонізму в ХХ ст. Класифікація родини гомінідів. Антидарвіністи про антропогенез. Проблема праатьківщини людського роду. Археологічні відкриття родини Лікі у північно-східній Африці. Методи датувань. Етапи та критерії антропогенезу. *Homo habilis*, архантропи, палеоантропи. Походження *Homo sapiens*. Неандерталець і *Homo sapiens sapiens*: співіснування і проблема генетичних зв'язків. Час появи неантропа. Розвиток мислення та знаряддевої діяльності. Розвиток мозку та руки. Місця проживання та розселення. Організація суспільства. Расогенез як завершальна стадія антропогенезу. Проблеми етногенезу. Соціогенез та його проблеми. Людське суспільство, його критерії; біологічний та соціальний фактори розвитку. Первісна родова община. Матріархат. Ранньопервісна родова община мисливців, рибалок і збирачів: формування та соціальна структура. Форми первісної релігії: анімізм, тотемізм, фетишизм, магія. Духовний світ первісної людини та розвиток первісного мистецтва. Пріоритет культів родючості. Виникнення жрецтва. Поява протописемності (піктографії). Основні підсумки «доісторичного» етапу історії людства.

Тема 3. Розклад первісного суспільства. Зародження цивілізації. Інтенсифікація відтворюючого господарства. Основні археологічні культури епохи неоліту та раннього металу. Натуфійська культура. Єрихон, Чатал-Хююк, Джармо. Неолітична революція та її роль у розвитку первісного суспільства. Поява іригації. Передумови становлення кочівництва. Епоха палеометалу (енеоліт та бронзовий вік). Етапи розвитку найдавнішої металургії. Хронологія епохи палеометалу на території Євразії. Основні металургійні провінції. Історичне значення впровадження металу. Етапи відокремлення ремесла від землеробства та скотарства. Основні види ремесел епохи палеометалу. Поява економічного обміну та торгівлі. Утворення перших міст – центрів ранніх цивілізацій («міська революція»). Характерні особливості соціально-економічних відносин в епоху палеометалу. Поняття «стратифіковане суспільство». Структура стратифікованого суспільства. Поява економічної нерівності та експлуатації. Політогенез: фази та стадії. Шляхи політогенезу в додержавній фазі. Вождівство. Політичні процеси на ранньодержавній стадії. Шляхи становлення державної влади. Зміни в шлюбно-сімейних відносинах. Особливості общинної організації. Характерні ознаки

родоплемінної організації. Етнічний та мовний стан в епоху розкладу первісного суспільства. Розвиток духовної культури. Виникнення писемності. Основні передумови виникнення цивілізації. Характерні ознаки ранньочивілізаційних систем. Типологія цивілізацій. Первісна периферія на основних етапах світової історії. Залишки первісності в цивілізованому суспільстві.

Змістовий модуль II. Країни Близького Сходу (IV–I тис. до н.е.)

Тема 4. Процес державотворення на Стародавньому Сході. Географічні та хронологічні межі курсу. Теорія локальних цивілізацій (концепції О. Шпенглера, А. Тойнбі та їх послідовників). Роль природно-кліматичних умов у формуванні та розвитку ранніх цивілізацій. Проблеми соціально-економічної, політичної історії, релігії та культури. Розвиток історіографії історії стародавнього Сходу.

Спільне та особливе у розвитку цивілізацій Сходу. Іригаційне землеробство. Роль держави в організації соціальних та економічних процесів. Поняття давньосхідної деспотії. Община та причини її стійкості. Рабство та його характер. Питома вага праці рабів. Рання та пізня давнина. Релігійно-філософські системи стародавнього Сходу та їх роль у житті суспільства. Теорія «осьового часу» К. Ясперса. Проблема особистості на Давньому Сході.

Тема 5. Месопотамія: Шумерська цивілізація, Вавілонія та Ассирія у II тис. до н.е. Географічне положення, населення, джерела та історіографія стародавньої Месопотамії. Археологічні відкриття в Месопотамії. Клімат і природні ресурси Нижньої та Верхньої Месопотамії. Необхідність іригації особливого типу. Процес заселення Месопотамії різними народностями. Протошумери, хассунська і халафська культури Північної Месопотамії. Проблема походження шумерів. Поява перших держав (міста-держави Кіш, Урук, Ур та ін.). Ранньодинастична епоха. Політичний лад шумерських міст-держав. Енсі та лугалі. Система «палац-храм». Общинне, храмове і царське землеволодіння. Об'єднання Дворіччя під владою Аккаду. Зовнішня та внутрішня політика Саргона та його наступників. Посилення царської влади. Навала кутіїв і занепад аккадського царства. Вигнання кутіїв і створення Шумеро-Аккадського царства. Третя династія Ўра. Посилення централізації та деспотичної влади царя. Крупні царські господарства. Бюрократичний апарат. Зовнішня та внутрішня торгівля. Соціально-економічна та політична криза. Наступ амореїв та еламів і падіння Шумеро-Аккадського царства. Особливості шумерської цивілізації. Виникнення писемності. Релігія, основні культу. Оформлення пантеону богів. Міфологія та найважливіші цикли міфів. Етапи розвитку літератури в Месопотамії, її жанри. Епос про Гільгамеша. Релігійно-філософські твори. Розвиток наукових знань. Школи, архіви, бібліотеки. Образотворче мистецтво, архітектура. Скульптура. Вплив шумерської культури на культуру народів Месопотамії.

Месопотамія у II тис. до н.е. Вавілон та Ассирія. Період політичної роздробленості у Центральній та Південній Месопотамії. Виникнення Вавілону. Періодизація історії вавілонської держави. Утворення Старовавілонського царства (I Вавілонська династія). Об'єднання Межиріччя під владою Хаммурапі. Війни з Еламом і Марі. Закони Хаммурапі. Ослаблення держави при наступниках Хаммурапі. Вторгнення хеттів. Завоювання Вавілонії касситами. Особливості економічних та соціальних відносин касситського періоду. Боротьба общинного і

приватного землеволодіння. Зовнішня політика касситських царів. Ассирія у період ранньої давнини. Природно-географічні особливості. Періодизація історії Ассирії. Виникнення держави. Ашшур: власність на землю, управління, Шамши-Адад і завойовницька політика. Середньоассирійський період. Зростання воєнного фактору, спроби встановлення централізованого правління, соціальні відносини. Середньоассирійські закони. Вторгнення арамеїв і занепад ассирійської держави.

Тема 6. Країни Месопотамії у I тис. до н.е. Ситуація на Близькому Сході у I тис. до н.е. Передумови виникнення держав імперського типу. Ассирія. Новоассирійський період. Економічні зрушення. Підвищення Ассирійської держави. Походи на Урарту, Сирі, Мідію. Боротьба за контроль над торгівельними шляхами Близького Сходу. Повстання підкорених народів і воєнні невдачі ассирійців у першій половині VIII ст. до н.е. Нове підвищення Ассирії у др. пол. VIII ст. до н.е. Реформи Тіглатпаласара III. Походи царів династії Саргонідів. Розквіт воєнної «світової» держави. Військове мистецтво ассирійців. Завоювання ряду країн Передньої Азії та Єгипту. Внутрішня політика. Посилення жрецтва і військової знаті. Політика ассирійців у завойованих областях. Переселення жителів підкорених країн. Політика залякування підкорених народів. Ослаблення Ассирійської держави. Причини розпаду держави. Союз Вавілону з Мідією. Падіння Ассирії. Вавілонія наприкінці II тис. до н.е., взаємини з Ассирією. Заснування халдейської династії Набопаласаром. Звільнення з-під влади Ассирії. Вавілоно-Мідійський союз, розгром Ассирії. Створення Нововавілонської держави та її розквіт за правління Навуходоносора II. Завойовницька політика. Політика Набоніда. Загострення соціальних протиріч. Завоювання Вавілону армією Кіра II. Вавілонія у складі Ахеменідської держави. Економіка та суспільство Вавілонії у VII–IV ст. до н.е.

Тема 7. Культура Месопотамії. Уявлення про світ і потойбічне життя. Міфологія. Основні культури народів Стародавньої Месопотамії. Пантеон богів. Релігійний синкретизм. Сакралізація влади і держави. Храми. Жреці. Писемність та література. Клинопис. Розвиток освіти. Створення бібліотек та архівів. Зародження астрономії. Місячний календар. Математичні знання. Лікарське мистецтво. Архітектура. Зіккурати. Глиняне зодчество. Живопис. Скульптура. Музика. Культура халдейського Вавілону. Вавілонська версія міфу про створення людей, підвищення Мардука. Найважливіші цикли міфів. Храми та жрецтво. Образ Вавілону у Старому Завіті. Наукові знання. Культура Ассирії. Ассирійські тексти. Образотворче мистецтво. Бібліотека Ашшурбанапала.

Тема 8. Держави Месопотамської периферії у I тис. до н.е. (Урарту Фрігія, Лідія). Фригійське царство та його історія. Боротьба з кіммерійцями та ассирійцями. Розпад Фригійської держави на межі VIII – VII ст. до н.е. Фригійська культура. Утворення Лідійського царства, особливості його устрою. Розквіт Лідії у VII–VI ст. до н.е. Завоювання Лідії персами. Культурні досягнення лідійців. Взаємодія лідійської культури з культурами народів близького Сходу та грецького світу. Джерела та історіографія історії Урарту. Археологія Закавказзя. Природні умови, населення, заняття жителів. Процес виникнення держави Урарту. Ванське царство у першій половині VIII ст. до н.е. Боротьба Урарту з Ассирією. Похід Саргона II. Занепад і загибель Урарту. Економіка і соціальні відносини, адміністративна система і військова організація. Досягнення урартської культури.

Тема 9. Давній Єгипет (IV–II тис. до н.е.). Географічне положення, населення, джерела та історіографія стародавнього Єгипту. Археологічні відкриття в Єгипті. Клімат і природні умови, особлива роль Нілу. Відмінності в економіці Верхнього та Нижнього Єгипту. Періодизація історії стародавнього Єгипту. Освоєння долини Нілу. Виникнення соціальної стратифікації. Номові держави. Об'єднання країни у період Раннього царства (I та II династії). Утворення централізованої держави у III тис. до н.е. Епоха Стародавнього царства (III та IV династії). Роль держави у створенні єдиної іригаційної системи. Аграрні відносини і форми земельної власності. Характерні риси деспотії. Оформлення бюрократичного апарату. Патріархальне рабство, його джерела. Зовнішня політика. Послаблення централізованої влади і посилення номової знаті при V–VI династіях. Розпад єгипетської держави на номи, занепад іригаційної системи. I Перехідний період. Боротьба Гераклеополя і Фів. Нове об'єднання Єгипту. Середнє царство (XI–XII династії). Освоєння нових земель (Фаюмська оаза). Матеріальна культура бронзового віку. Походи в Куш (Нубію) та Палестину. Торгівельні зв'язки з Фінікією та Критом. Ускладнення соціальної структури суспільства. Висунення середніх верств (заможних землевласників та ремісників). Соціальні конфлікти за правління XIII династії. Завоювання Єгипту гіксосами. II Перехідний період.

Стародавній Єгипет у II. Вигнання гіксосів і нове об'єднання країни. Велика єгипетська держава в період Нового царства. Подальше поширення бронзових знарядь і зброї, поява залізних виробів. Розквіт економіки. Досягнення у с/г і ремеслах. Зміни у соціальній структурі. Розвиток рабовласництва в результаті загарбницьких війн. Розорення рядових общинників і ремісників. Організація державного управління, армії та військової справи. Завойовницька політика фараонів XVIII династії. Походи Тутмоса III до Палестини, Сирії, Куша. Хатшепсут. Збагачення та посилення жрецтва, військової знаті, чиновництва. Релігійно-політична реформа Аменхотепа IV (Ехнатона). Перша спроба встановлення монотеїзму. Причини невдачі реформ. Відновлення колишньої релігійної системи за його наступників. Єгипет за XIX та XX династій. Подальше посилення жрецтва. Походи Рамзеса II проти хеттів, укладання мирного договору. Ослабленість Єгипту за наступників Рамзеса II. Навала «народів моря» і лівійських племен. Загострення соціальної боротьби. Панування фіванського жрецтва та послаблення центральної влади. III Перехідний період.

Тема 10. Пізнє царство в Єгипті. Культура Стародавнього Єгипту. Пізнє царство в Єгипті. Розвиток економіки. Поширення заліза. Лівійське завоювання. Розпад Єгипту на номи. Вторгнення ефіопів. Розвиток торгівлі, лихварства і боргового рабства. Ассирійське панування. XXVI Саїська династія. Псамметих I і його наступники. Розвиток мореплавства. Захоплення Кіпру. Завоювання Єгипту персами (середина VI ст. до н.е.). Єгипет у складі Ахеменідської держави. Вступ до Єгипту військ А. Македонського. Культура стародавнього Єгипту, її особливості. Етапи розвитку писемності (ієрогліфіка, ієратика, демотика). Особливості єгипетської релігії, її вплив на життя суспільства. «Книга мертвих». Міфологія. Найважливіші культи. Храми і роль жрецтва в ідеологічному та політичному житті. Пам'ятки літератури. Релігійно-філософські твори. Історичні тексти. Жанри художньої літератури (казки, повчання, релігійна та світська лірика). Єгипетська

архітектура. Скульптура і живопис. Єгипетський канон. Науково-практичні знання в області математики, медицини, географії, астрономії, хімії. Календар. Система освіти. Місце і значення давньоєгипетської культури у розвитку світової культури.

Тема 11. Мала Азія в давнину. Природні умови та населення Малої Азії. Джерела з історії хеттів. Хеттська археологія. Джерела та історіографія суспільства Малої Азії. Періодизація хеттської історії. Етнічний склад населення. Проблема хеттського етногенезу. Роль асирійських торгівельних колоній. Утворення Старохеттського царства. Внутрішня та зовнішня політика. Династична боротьба та наказ Телепіну про престолонаслідування. Особливості соціальної структури. Економічні відносини. Занепад Старохеттського царства. Відродження Хеттського царства та його перетворення на імперію. Боротьба за гегемонію у Передній Азії. Правління Суппілуліума, боротьба з Єгиптом. Битва при Кадеші і мирний договір Єгипту з хеттами. Соціально-економічні відносини в державі за Новохеттськими законами. Державна структура Хеттського царства: влада царя і цариці-тавананни, її особливий статус, тулія і панкус як релікти військової демократії, поступове зменшення їх ролі. Перехід до класичної східної військово-бюрократичної монархії з воцарінням хурритської династії у XV ст. Вторгнення «народів моря» і падіння Хеттського царства. Релігія і міфологія хеттів. Специфіка релігійної системи. Література. Монументальна архітектура, скульптура і рельєф. Етична концепція хеттів. Хеттська культура як з'єднуюча ланка між східним та античним світом. Троя і проблеми троянської історії.

Тема 11. Країни Східного Середземномор'я. Східне Середземномор'я у давнину. *Сирія, Фінікія, Палестина.* Джерела з історії Сирії, Фінікії, Палестини. Старий Завіт, його походження і склад, датування окремих частин. Близькосхідні та античні джерела. Історіографія.

Фінікійські міста-держави. Тір, Сідон, Угаріт, Бібл. Ремесла і торгівля. Фінікійська колонізація і мореплавання. Географічні відкриття. Тіро-Сідонське царство. IX–VI ст. – «переселенський етап» фінікійської колонізації; початок землеробського освоєння Сицилії та Північної Африки. Заснування Карфагену. Внесок Карфагену у розробку теорії раціональної організації землеробського господарства. Положення фінікійських міст у структурі «світових держав». Фінікійська релігія та культура. Винайдення алфавітного письма. Фінікійський алфавіт – прототип сучасних європейських і східних писемностей.

Сирійські арамеї. Створення держави Арам-Дамаск із центром у Дамаській оазі (X–VIII ст. до н.е.). Дамаське царство та його місце в історії Близького Сходу. Взаємини з Ізраїлем та Іудеєю. Сирійські походи царів Ассирії Тіглатпаласара III та Саргона II. Арамейська культура у I тис. до н.е.

Племена і народи Палестини у II тис. до н.е.: ханаанці, хуррити, хетти, філістимляни. Виділення ізраїльської етнічної спільноти з сутійських народів Верхньої Месопотамії у XIV–XIII ст. до н.е. в результаті міграції через Євфрат у Зайордання. Проблема завоювання Палестини союзом давньоєврейських племен. Соціально-економічний лад ізраїльського племінного союзу т.зв. «епохи суддів» (XII–XI ст. до н.е.). Відносини ізраїльтян із місцевим населенням. Перехід ізраїльських племен («колін») до осілого способу життя. Оформлення царської влади. Саул, Давид. Боротьба з філістимлянами. Територіальне розширення

Ізраїльського царства. Його розквіт за правління Соломона (965 – 935 рр. до н.е.): політична могутність, обширні зовнішні зв'язки. Розпад єдиної держави за Ровоама. Експансія лівійського Єгипту. Суспільний лад Ізраїлю та Іудеї у VIII–VI ст. до н.е. «Пророцький рух» як феномен «Осьового часу». Література пророків. «Ханаанський компонент» в релігії Ізраїлю поч. I тис. до н.е. Розгром Ізраїльського царства Ассирією за Тіглатпаласара III і Салманасара. Депортація ізраїльського населення Саргоном II (720 р. до н.е.) та її значення для подальшої історії євреїв. Реформи в Іудеї (622 р. до н.е.). Падіння Ассирії та місце Іудеї у новій геополітичній ситуації. Розгром Іудеї Навуходоносором II (587 р. до н.е.); «вавілонський полон» і перемога «пророцького монотеїзму» у давньоєврейському суспільстві. Повернення Ізраїлю з полону за Ахеменідів. Іудея під владою Ахеменідів. Історична доля єврейського народу в елліністичний та римський час. Єврейська Біблія: канон і етапи його формування. Ідеї, жанри і сюжети книг Старого Завіту. Поняття «завіту» – угоди між Ізраїлем і Богом. Етноісторична концепція Біблії.

Тема 13. Іран і Середня Азія в давнину. Природа, населення, джерела та історіографія стародавнього Ірану та Середньої Азії. Географічне положення та природно-кліматичні умови регіону. Населення та мова. Поширення іракомовних племен. Найважливіші джерела з історії Ірану та Середньої Азії. «Авеста», історія її відкриття та вивчення. Твори античних авторів. Становлення і розвиток іраністики. Елам і Мідія. Історія виникнення і розвитку державності в Еламі. Взаємини Еламу з країнами Месопотамії у III–II тис. до н.е. Особливості соціальної структури і державної організації. Елам під владою Ассирії, Нововавілонського царства, Мідії та Персії. Характерні риси еламської культури. Утворення Мідійського союзу іраномовних племен. Взаємини з Ассирією, утворення держави, боротьба зі скіфами. Реформи Кіаксара. Централізація країни. Союз із Вавилоном і знищення Ассирії. Розквіт Мідійського царства. Включення Мідії до складу Перської держави за Кіра II. Мідійське суспільство і культура.

«Світова» Перська держава у VI–IV ст. до н.е. Утворення Перського князівства у VII ст. до н.е. Виникнення Перського царства в сер. VI ст. до н.е. Кір II – засновник держави Ахеменідів. Територіальна експансія за його правління. Завоювання Єгипту Камбізом та спроба експансії в Африці. Криза 522 р. до н.е.: царювання Бардії-Гаумати, його скинення і загроза розпаду Перської держави. Дарій I: об'єднання держави та її реорганізація. Реформи Дарія I. Складання системи сатрапій і золотого стандарту. Терпимість персів по відношенню до підкорених народів. Іонійське повстання і перший етап греко-перських війн. Ксеркс I: придушення повстань у Єгипті та Вавілонії Персією. Значення греко-перських війн для історичного розвитку та ідеології античності. Криза держави Ахеменідів наприкінці V – у першій половині IV ст. до н.е. Артаксеркс III та його боротьба за відновлення держави. Греко-македонська експансія за Олександра (334–323 рр. до н.е.). А. Македонський як добровільний продовжувач політичної традиції Ахеменідів. Розпад держави Македонського. Оформлення системи елліністичних держав на Сході. Розвиток Ірану та Середньої Азії в період еллінізму.

Культура стародавнього Ірану. Релігійний синкретизм і віротерпимість у Перській державі. Зороастризм. Писемність. «Імперський» стиль у мистецтві Ахеменідів.

Хорезм, Маргіана і Бактрія в доахеменідський період. Проблема цивілізації бронзового віку в Середній Азії. Роль іригації. Міські культури Алтин-тепе і Намазга-тепе. Становлення державності у Середній Азії. Бактрійське царство. Боротьба з перською експансією. Середня Азія у складі держави Ахеменідів. Кушанська держава і Парфія. Боротьба народів Середньої Азії з греко-македонською навалою. Середня Азія у складі держави Селевкідів. Утворення Греко-Бактрійського царства та його падіння. Складання Кушанської держави. Взаємини кушан з Індією, Парфією, Китаєм. Економіка, суспільство, державний лад і культура кушан. Виникнення Парфянського царства. Його соціально-економічний та політичний лад. Боротьба Парфії з Римом. Синтез грецьких і східних елементів у культурі Парфії.

Модуль III. Країни Південної Азії та Далекого Сходу.

Тема 14. Південна Азія у давнину. Територія, природа і населення Південної Азії в давнину. Джерела та історіографія. Археологічні відкриття. Перші землеробські поселення в долині р. Інд. Індська цивілізація. Мохенджо-Даро і Хараппа як її міські центри. Сільське господарство, ремесло і торгівля центрів Індської цивілізації. Побут жителів. Культура та релігійні вірування. Проблема хараппської писемності. Зовнішні контакти центрів цивілізації з Месопотамією та Середньою Азією. Проблема загибелі Індської цивілізації. «Ведичний період» в історії стародавньої Індії. Веди як основне джерело з історії періоду. Арійська проблема. Розселення індоаріїв та їх взаємини з місцевим населенням. Економіка та соціальні відносини. Радикальні зміни у всіх сферах життєдіяльності суспільства у пізньоарійську епоху. Поширення заліза. Поява ранніх держав. Складання варнової системи. Брахманізм і роль жерців. Монархії та олігархічні республіки у Північній Індії. «Буддійський період» в історії Індії. Утворення загальноіндійської держави. Зміни в економіці та соціальних відносинах, політичному ладі та культурі Північної Індії. Наступ Ахеменідів на півночі Індостану. Держави в долині Гангу: Магадха, Кошала, Аванті та ін. Боротьба за політичне домінування. Перемога Магадхи й утворення держави Нандів. Греко-македонське вторгнення в Індію. Боротьба народів Індії з гарнізонами А. Македонського. Воцаріння Чандрагупти. Імперія Маур'їв та її розквіт. Зовнішня та внутрішня релігійна політика Ашоки. Поширення буддизму. Династична боротьба в державі Маур'їв. Зіткнення з Греко-Бактрійським царством. Ослаблення загальноіндійської держави. Прихід до влади династії Шунгів. Економічне життя та соціальна структура індійського суспільства. Сільське господарство і форми землеволодіння. Міста й розвиток ремесел і торгівлі. Варни, касти та їх співвідношення. Общинна організація. Рабство. Наймана праця. «Класична епоха» в історії Індії. Греко-бактрійці та саки у Північній Індії. Влада кушанських правителів. Міжнародні зв'язки, культурні взаємовпливи, поширення буддизму за правління Канішки. Політична роздробленість Індії та посилення доцентрових тенденцій. Нове підвищення держави Маур'їв і правління династії Гуптів. Военні походи Гуптів. «Золоте століття» культури. Навала гуннів-ефталтів і розпад імперії Гуптів. Великі південно-індійські держави: Калінга та царство Сатаваханів. Зміни в економіці та соціальних відносинах.

Культура стародавньої Індії. Ведична релігія. Роль жерців-брахманів у житті індоаріїв. Ашрами та ідеологічне обґрунтування варнової системи. Трансформація

ведичної системи у брахманізм. Вчення мудреців Упанішад. Буддизм. «Три дорогоцінності» буддизму. Причини популярності буддизму і його перетворення на світову релігію. Еволюція буддизму. Махаяна та Хінаяна. Основи індуїзму, причини його перемоги. Вішнуїзм та шиваїзм. «Бхагаватгіта» та її роль в історії індуїзму. Література стародавньої Індії та її жанри. Самхіти як літературно-художня пам'ятка. Давньоіндійський епос. Дидактична література і політичні трактати. Буддійська література. Індійська драматургія. Архітектура та образотворче мистецтво. Палаці, храми, буддійські ступи. Скульптурні школи. Природничі знання. Досягнення індійців у математиці, астрономії, прикладних науках і ремеслах. Розвиток філософії. Внесок індійських мислителів у світову культуру.

Тема 15. Стародавній Китай. Джерела з історії стародавнього Китаю. Археологічні відкриття. Періодизація історії стародавнього Китаю. Проблема епохи Ся. Природні умови і клімат Китаю. Роль великих рік – Хуанхе та Янцзи. Особливості іригаційного землеробства. Населення Великої Китайської рівнини у давнину. Виникнення держави Шан-Інь. Господарське життя іньців, відсутність у них іригаційного землеробства. Бронзове виробництво. Розширення кордонів Шан-Інь за У Діна. Занепад держави Шан-Інь наприкінці II тис. до н.е. Тібето-бірманське плем'я Чжоу, його взаємовідносини з іньцями. Завоювання Шан-Інь чжоуським Уваном. Запозичення чжоусцями культурних досягнень іньців. Господарські традиції чжоусців. Система спадкових соціальних рангів у державі Західне Чжоу. Зіткнення чжоусців з іншими племенами і розпад держави Західне Чжоу. Етнічні процеси на початку I тис. до н.е. та їх зв'язок з політичною історією Китаю. Династична боротьба і вторгнення кочівників. Боротьба за гегемонію між китайськими царствами в період Чуньцю. Зростання політичної роздрібленості і вступ країни в період Чжаньго. Вступ Китаю в епоху заліза у сер. I тис. до н.е. Загальне економічне пожвавлення в країні. Перша екологічна криза і розвиток іригаційного орного землеробства. Зміни в системі землеволодіння і землекористування, розвиток приватної власності на землю. Використання рабської праці. Реформи Шан Яна в царстві Цін, їх значення для поступального розвитку китайського суспільства. Ідеологічна боротьба в Китаї у VI – III ст. до н.е. Поява філософських вчень і шкіл. Конфуціанство, легізм, моїзм, даосизм. Соціально-економічні передумови політичного об'єднання Китаю в III ст. до н.е. Посилення царства Цін, завоювання ним інших китайських царств і створення першої китайської імперії. Цін Ші-хуан, його кардинальні адміністративно-військові, економічні і правові реформи. Політичний тоталітаризм у державі. Зовнішня політика Цін Ші-хуана. Боротьба з кочовими племенами сюну. Будівництво Великої китайської стіни. Завоювання південних територій. Згубні наслідки волюнтариської економічної політики цінського режиму. Посилення соціально-економічного визиску безпосередніх виробників. Наростання соціальних і політичних протиріч у державі. Народна війна наприкінці III ст. до н. е. і повалення цінської династії.

Подолання політичної роздробленості в боротьбі з царством Чу. Заснування Лю Баном ханської династії. Внутрішня політика імператорів Ранньої Хань. Спроби стабілізації та централізації держави.

Правління У Ді та його реформи. Зовнішня політика Ханської імперії у II – I ст. до н.е., розширення її території. Великий шовковий шлях, його роль у зміцненні

економічних і культурних зв'язків Китаю з іншими цивілізаціями. Соціальна структура ханського суспільства. Використання рабської праці. Розорення й збіднення вільних селян і ремісників. Назрівання соціально-політичної кризи в імперії. Загострення соціальних протиріч і народні повстання у I ст. н.е. Реформи Ван Мана і повстання «червонобрових». Виникнення Пізньої династії. Марні спроби обмежити ріст латифундіального землеволодіння і рабовласництва та стабілізувати обстановку в державі. Посилення фракційної боротьби серед китайської знаті. Зовнішня політика у I – III ст. Ускладнення стосунків з племенами сюну, сяньбі, цян. Відносини з Парфією. Вплив на політичне життя країни демографічних та етнічних процесів у пізньоханській імперії. Процес феодалізації в пізньоханський період. Політичні і соціальні рухи. Повстання «жовтих пов'язок». Міжусобиці та загибель імперії Хань. «Троецарство» і початок китайського середньовіччя.

Етапи й шляхи формування давньокитайської культури. Міфологія. Культ предків. Релігійно-філософські системи. Проникнення буддизму та його синтез з даосизмом і конфуціанством. Розвиток писемності. Винайдення паперу. Система освіти в країні. Культ грамотності. Література, її жанри і найдавніші пам'ятки. Архітектура, мистецтво, музика. Природничі знання у стародавньому Китаї, причини їх уповільненого розвитку. Технічні винаходи та сфера їх застосування. Досягнення старокитайської медицини. Розвиток історичних знань. Формування основ світогляду й менталітету. Вплив старокитайської культури на традиційну культуру Японії, Кореї, В'єтнаму, Монголії.

Тема 16. Стародавня Японія. Географічне становище і природні умови Японії в давнину. Етногенез населення. Господарське життя населення в епоху неоліту і бронзи, його суспільний розвиток. Протодержавні утворення епохи бронзи – раннього заліза – періоди Яйой, «кофундзидай» (курганний). Літописно-міфологічні зводи «Кодзікі» та «Ніхон сьокі». Поетична збірка «Ман'йосю». Згадки у китайських і корейських стародавніх хроніках. Археологічні знахідки. Аборигенні племена: айни, кумасо (хаято), ідзумо, тенсон. Хронологічні рамки епохи дзьомон. Господарство. Соціальна організація. Клани (удзі). Політична стабілізація в державі Ямато в середині VI ст. н.е. Синтоїзм. Поширення в Японії буддизму. Культура стародавньої Японії. Релігійні вірування населення. Поховальні традиції. Скульптури догу. Мегаліти. Розвиток мистецтв. Матеріальний побут населення. Традиційний одяг, харчування, житло.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	включно з					усього	включно з				
л		пр	лаб	інд	срс	л		пр	лаб	інд	срс	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Вступ до курсу. Первісна доба												
Тема 1. Вступ до курсу «Історія Стародавнього	4	2				2		2				2

Сходу». Утворення людського суспільства.												
Тема 2. Первісний антропогенез, соціогенез. Духовна культура.	10	2	2			6						10
Тема 3. Розклад первісного суспільства. Зародження цивілізації.	6	2				4						10
Разом за змістовим модулем 1	20	6	2			12						22
Змістовий модуль 2. Країни Близького Сходу (IV–I тис. до н.е.)												
Тема 4. Процес державотворення на Стародавньому Сході	4	2				2		2				6
Тема 5. Месопотамія: Шумерська цивілізація, Вавілонія та Ассирія у II тис. до н.е.	10	2	4			4			2			6
Тема 6. Країни Месопотамії у I тис. до н.е.	6	2				4		2				6
Тема 7. Культура Месопотамії	10		2			8						10
Тема 8. Держави Месопотамської периферії у I тис. до н.е. (Урарту Фрігія, Лідія)	6					6						10
Тема 9. Давній Єгипет (IV – II тис. до н.е.)	8	2	2			4		2	2			6
Тема 10. Пізнє царство в Єгипті. Культура Стародавнього Єгипту	6	2				4						8
Тема 11. Мала Азія в давнину.	8	2	2			4		2				6
Тема 12. Країни Східного Середземномор'я.	6	2				4						4
Тема 13. Іран і Середня Азія в давнину	8	2	2			4			2			6
Разом за змістовим модулем 2	72	16	12			44						68
Змістовий модуль 3. Країни Південної Азії та Далекого Сходу												
Тема 14. Південна Азія у давнину	14	2	6			6						6
Тема 15. Стародавній Китай	8	4	2			2						4
Тема 16. Стародавня Японія	6					6						4

Разом за змістовим модулем 3	28	6	6			14					14
Усього годин	120	28	22			70		10	6		104

Теми практичних занять¹

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Духовна культура первісного суспільства	2
2.	Історія археологічних досліджень Месопотамії	2
3.	Староавілонське суспільство за законами Хаммурапі	2
4.	Культура народів Стародавньої Месопотамії	2
5.	Єгипет в епоху Нового царства	2
6.	Соціально-економічний лад Хеттської держави за Новохеттськими законами	2
7.	Перська держава за перших Ахеменідів	2
8.	Соціально-економічний лад стародавньої Індії за «Законами Ману»	2
9.	Виникнення і поширення буддизму	4
10.	Соціально-економічна і політична криза в Китаї (I ст. до н.е. – II ст. н.е). Селянські повстання	2
	Усього годин практичних занять	22

Самостійна робота

№	Назва теми	Питання до самостійної роботи	Кількість годин
1.	Первісне суспільство	1. Уявлення про первісне суспільство в античності й середньовіччі. 2. Вивчення первісності в період Відродження та Просвітництва. 3. Досягнення первісної археології та етнографії у XIX ст., історичні реконструкції на їх основі (робота з контурною картою). 4. Ч. Дарвін та його теорія еволюції гомінідів.	12
2.	Зародження цивілізації (IV – III тис. до н.е.)	1. Робота з контурною картою. Теми: «Передня Азія та Єгипет», «Дворіччя в III тис. до н.е.» 2. Література стародавньої Месопотамії <ul style="list-style-type: none"> • «Енума Еліш» («Коли в горі...») 3. Міфологія Стародавнього Єгипту <ul style="list-style-type: none"> • Міфи про Осіріса • Міфи про сотворіння світу 	8

¹ Методичні рекомендації та список літератури до кожного заняття див.: Доманова Г. С. Історія Стародавнього Сходу : методичні рекомендації. Чернігів: НУ«ЧК», 2020. 74 с.

		4. Особистість на стародавньому Сході	
3.	Країни Близького Сходу у II тис. до н.е.	1. Література стародавньої Месопотамії <ul style="list-style-type: none"> • Епос про Гільгамеша 	8
4.	Розвиток країн Близького Сходу у I тис. до н.е.	1. Робота з контурною картою. Теми: «Ассирійська воєнна держава», «Сирія та Фінікія в давнину», «Перська держава Ахеменідів», 2. Держави Месопотамської периферії <ul style="list-style-type: none"> • Фригійське царство • Лідійське царство • Держава Урарту 3. Релігія Стародавнього Ірану <ul style="list-style-type: none"> • Зороастризм 	22
5.	Біблія як історичне джерело	1. ТАНАХ. Канон Старого Завіту 2. П'ятикнижжя Мойсея. 3. Старий Завіт як джерело з історії країн Сходу.	6
6.	Південна Азія в давнину	1. Робота з контурною картою. Тема: «Стародавня Індія та Китай» 2. Література Стародавньої Індії. Епічні поеми <ul style="list-style-type: none"> • Рамаєна • Махабхарата (читати одну на вибір)	10
7.	Країни Далекого Сходу в давнину	1. Література стародавнього Китаю <ul style="list-style-type: none"> • Міфи • Сима Цянь та його «Історичні записки» • конфуціанство та легізм 3. Стародавня Японія	4
8	Усього годин		70

Методи навчання

1. Словесні методи навчання (виклад лекційного матеріалу, бесіди);
2. Практичні методи навчання (підготовка семінарських занять (презентації), виконання творчих завдань).
3. Дослідницький метод навчання.
4. Проблемний виклад матеріалу.

Методи контролю

1. Усне опитування.
2. Творчі роботи, презентації, реферати, есе, колоквиум, робота з картою.
3. Контрольні роботи (тести), екзамен.

Засоби діагностики успішності та якості навчання

- студентські проекти, презентації та виступи на практичних заняттях;
- усна відповідь;
- письмова робота.

Розподіл балів

АУДИТОРНА РОБОТА 44 бали	САМОСТІЙНА РОБОТА 31 балів	РАЗОМ 75 балів
------------------------------------	--------------------------------------	--------------------------

Розподіл балів за формами контролю

Види контролю	Кількість	Бали	Загальна кількість балів
Робота на практичному занятті	11	4	до 44
Самостійна робота:			
Колоквіум	1	10	до 10
Робота з історичною та контурною картами	1	6	до 6
Тести (платформа Online Test Pad) (можлива заміна на реферування, написання есе)	3	5	до 15
Підсумковий контроль (екзамен)	1	25	до 25
Усього			100

Методичне забезпечення

1. Робоча програма навчальної дисципліни.
2. Матеріали до лекційних занять.
3. Методичні матеріали до практичних занять.
4. Теми і завдання для самостійного опрацювання.

Рекомендовані джерела інформації

1. Алексеев В. П., Першиц А. И. История первобытного общества. Учеб для студентов вузов по специальности «История» 6-е изд. М., 2007. 350. [2] с.: ил. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r18.pdf>
2. Всемирная история: Каменный век. Т. 1. Древнейшие цивилизации Востока. Минск, 2002. 528 с.
3. Всемирная история: Бронзовый век. Т. 2. Древнейшие цивилизации Востока. Минск, 2002. 512 с.
4. Всемирная история: Век железа. Т. 3. Древнейшие цивилизации Востока. Минск, 2000. 760 с.
5. Голованов С. О. Історія стародавнього світу: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. істор. спец. Т. 1. // Всесвітня історія: в 5 т. К., 2016. 472 с.
6. Заблоцка Ю. История Ближнего Востока в древности (от первых поселений до персидского завоевания). М., 1989. 415 с.

7. Сафронов В. А., Николаева Н.А. История Древнего Востока в Ветхом Завете. М., 2003. 425 с.
8. История Древнего мира Т. 1. Ранняя Древность: в 3-х т., Издание третье / Ред. И. М. Дьяконова, В. Д. Нероновой, И. С. Свенцицкой. М., 1989. URL: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000001/index.shtml>
9. История древнего мира: В 3 кн. / Под ред. И. Дьяконова, В. Нероновой, И. Свенцицкой. 3-е изд. М., 1989.
10. История Древнего Востока: учебник для вузов / под ред. В. И. Кузищина. Изд. 3-е, перераб. и доп. Москва, 2003. 462 с. URL: http://yanko.lib.ru/ann/hist_anc_east-kuz-a.htm
11. Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу. Підручник. К., 2009. 592 с.
12. Миронов В. Древние цивилизации. М., 2006. URL: https://historylib.org/historybooks/Vladimir-Mironov_Drevnie-tsivilizatsii/
13. Орлова Т. В. Всесвітня історія. Історія цивілізацій: навч. посіб. К., 2012. 446 с.
14. Практикум з історії Стародавнього Сходу: Навчально-методичний посібник / О. О. Захарова. Чернігів, 2011. 248 с.
15. Седов А. В. (ред.). История древнего Востока. От ранних государственных образований до древних империй. М., 2004. 892 с.
16. Станко В. М. Гладких М. І., Сегеда С. П. Історія первісного суспільства. К., 1999. 239 с.
17. Скирда В. В., Шрамко Б. А. Історія первісного суспільства: підручник. Харків, 2018. 172 с.
18. Шама О. І. Хрестоматія з історії Стародавнього Сходу: посібник для студентів історичного факультету. Тернопіль. 2014.

Допоміжна література

1. Всемирная история: Век железа. Древнейшие цивилизации Востока. Минск, 2000. 760 с.
2. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн : навчальний посібник. 7-ме вид. Київ, 2012. 768 с.
3. Геродот История в девяти книгах / Геродот; пер. с греч. и комм. Г. А. Стратановского ; вступ. ст. И. Е. Сурикова, Москва, 2004. 640 с.
4. Егер О. Всемирная история: в 4 т. Т.1. Древний мир / О. Егер. 3-е изд., испр. и доп., Минск, 2001, 664 с.
5. История Востока : в 6-ти т. Т.1. Восток в древности. Москва, 1997. 688 с.
6. История Древнего мира. Древний Восток. Египет, Шумер, Вавилон, Западная Азия. Минск, 1999. 832 с.
7. Левчук Л. Т., Гриценко В. С., Єфименко В. В. Історія світової культури : навч. посіб. Київ, 2010. 400 с.
8. Самые знаменитые страны Древнего мира : иллюстрированная энциклопедия / сост. А.И. Панталева; ред. М. А. Шахов. Москва, 2011. 104 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

- «Всемирная история» URL : <http://historic.ru/>
«Древний Египет» URL : <http://ru-egypt.com/>

«Древний Египет. История, археологические находки и другое о древнейшей цивилизации нашей планеты» URL : <http://egipet.uz/>
«Военная энциклопедия» URL : <http://voenn.claw.ru>
«Египтологический Изборник» URL: <http://www.egyptology.ru/>
«Мир истории» URL : <http://hworld.by.ru/>

Джерела та література до тем самостійної роботи

1. Ассиро-вавилонский эпос / Переводы с шумерск. и аккад. В. К. Шилейко. СПб., 2007. 642 с.
2. Васильев Л. С. История религий Востока. М., 2000. 106 с.
3. Васильев Л.С. Древний Китай : Том 3. Период Чжаньго (V–III вв. до н.э.), М., 2006. (Гл.4, 6). URL: https://historylib.org/historybooks/Vasilev-L-C-_Drevniy-Kitay--Tom-3--Period-CHzhango--V-III-vv--do-n-e--/
4. Вернер Э. Мифы и легенды Китая. М., 2011. URL: https://historylib.org/historybooks/Edvard-Verner_Mify-i-legendy-Kitaya/
5. Волошин М. Я. Индійський епос. М., 1992.
6. Гаджиева Е. Страна Восходящего Солнца. История и культура Японии. М., 2006. URL: https://historylib.org/historybooks/Ekaterina--Gadzhieva_Strana-Voskhodyashchego-Solntsa--Istoriya-i-kultura-YAponii/
7. Эпос про Гильгамеша URL: <http://bibliograph.com.ua/ggEpos.htm>
8. URL: <http://www.russianplanet.ru/filolog/epos/gilgamesh/text.htm>
9. 11. «Когда вверху...» («Энума элиш»). URL: <http://barnascha.narod.ru/books/shumer/enuma.htm>
10. Мифы народов мира. Энциклопедия: 2-е изд / Под ред. С. А. Токарева. М., 1987. Т. 1. 675 с.
11. Мифы народов мира. Энциклопедия: 2-е изд. / Под ред. С. А. Токарева. М., 1988. Т.2. 723 с.
12. Монте П. Эпоха Рамсесов. Быт, религия, культура. М., 2004. URL: https://historylib.org/historybooks/Per-Monte_Epokha-Ramsesov--Byt--religiya--kultura/
13. На ріках вавілонських: З найдавнішої літератури Шумеру. К., 1991.
14. О все издавшем. М., 1973.
15. Рак И. В. Египетская мифология, СПб.: «Журнал “Нева”», «Летний сад», 2000. URL: https://historylib.org/historybooks/I--V--Rak_Egipetskaya-mifologiya/
16. Саггс Х. Вавилон и Ассирия. Быт, религия, культура. М., 2004. URL: <https://historylib.org/historybooks/Vavilon-i-Assiriya--Byt--religiya--kultura/>
17. Сафронов В. А., Николаева Н.А. История Древнего Востока в Ветхом Завете. М., 2003. 425 с.
18. Світова культура / За ред. Ковальчука С.І. М., 1998.
19. Хрестоматия по истории Древнего Востока: Учебн. пособие в 2-х частях / Под ред. М. А. Коростовцева, И. С. Кацнельсона, В.И. Кузицина. М., 1980. Ч. 1–2.
20. Хрестоматия по истории древнего мира [Ред. В. В.Струве]. Т. 1. Древний Восток. М., 1953. URL: <http://www.detskiysad.ru/raznlit/vostok.html>